M. WESOŁOWSKA i W. ORMICKI.

Struktura zawodowa ludności rolniczej w Polsce.
(w świetle spisu z r. 1921).

I. Mimo powszechnie znanych zastrzeżeń odnośnie wiarogodności spisu z r. 1921 wydało się wskazanem zobrazować stan ówczesnej struktury zawodowej ludności rolniczej, chociażby z uwagi na gromadzący się materjał porównawczy, dostarczany w miarę ogłaszania wyników spisu z roku 1931.

II. Za podstawę regjonalizacji przyjęto charakter zawodowy i stanowisko w zawodzie według klasyfikacji G. U. S., zwracając uwagę na rozmieszczenie i wzajemne ustosunkowanie samodzielnych, robotników i pomagających członków rodzin. Podstawą klasyfikacji jest więc odłam zawodowo czynnej ludności rolniczej [1]), wyrażony w odsetkach ogółu ludności rolniczej.

III. Przy opracowaniu kartograficznem oznaczono kierunkiem linij odsetki pomagających członków rodzin, gęstością odsetki samodzielnych, a sygnaturą kołową odsetki robotników. Granice regjonów naniesiono linjami cieniowanemi.

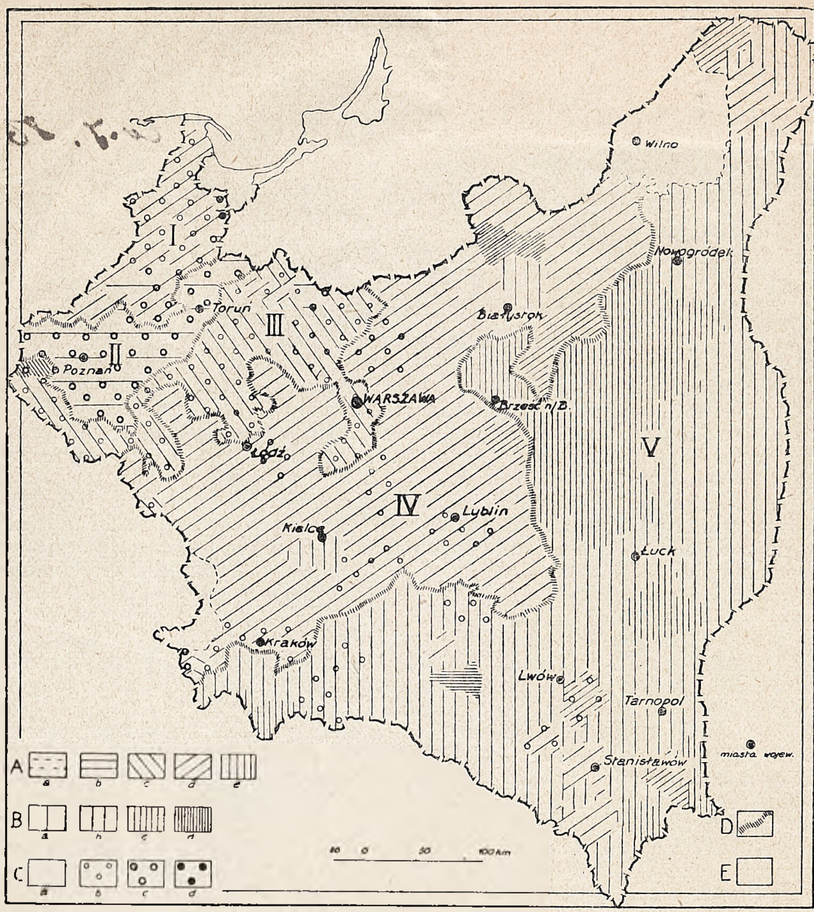
IV. Regjon I obejmuje zach. Pomorze i pn. Wielkopolskę, charakteryzując się dużym udziałem pomagających członków rodzin, stosunkowo licznie reprezentowanym elementem robotników rolnych oraz małą ilością samodzielnych. Regjon II zajmuje ziemię Chełmińską, zach. Kujawy oraz centralne okolice niziny Wielkopolskiej. Znaczenie pomagających członków rodzin spada tu do minimum, podobnie ilość samodzielnych; rośnie natomiast osiągając najwyższe w Polsce wartości udział warstwy robotników rolnych. Regjon III zalega pojezierze Brodnickie, pozostałą część Kujaw, całe nieomal zach. Mazowsze i pd. zach. część Wielkopolski. Regjon ten stwarza charakterystyczne przejście do środkowo-polskiego typu. Od regjonu I różni się bardziej umiarkowanem wyzyskaniem w gospodarstwie członków rodzin; miejsce ich zajmuje robotnik lub też lokalnie podnosi się liczba samodzielnych, względnie wzmaga się udział zawodowo biernych.

Regjon IV obejmuje pozostałe obszary środkowej Polski, wkraczając nieśmiało na pd. zach. Wileńszczyznę i w zach. Nowogródzkie. Uderza tutaj zanik udziału robotników a wzrost zatrudnienia członków rodzin, który w regjonie V zalegającym całą Polskę południową i wschodnią osiąga maksimum nasilenia. Udział samodzielnych i robotników naogół niski. Lokalne wahnienia mają znaczenie ograniczone a wywołują je w każdym wypadku specyficzne przyczyny (np. wyższe odsetek wielkiej własności, lepsze gleby, wpływy rynku zbytu i t. d.).

V. Wydzielone regjony odzwierciedlają z dużą zgodnością i dokładnością stosunki w zakresie posiadania [2]), dobrobytu i kultury. Wysoki udział elementu robotniczego pokrywa się z rozmieszczeniem wielkiej własności tak folwarcznej jak i włościańskiej. Słaby stopień zatrudniania członków rodzin wskazuje, iż ma się do czynienia ze światlejszą ludnością o wyższych wymaganiach i aspiracjach kulturalnych. Wyższy udział

---

[1]) W. Ormicki. — Życie gospodarcze Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej Kraków 1929, s. 75, m. 18.
[2]) cf. Wiadomości Geograficzne 1931, z. 4, str.

rys. Mg. Z. *Figlewiczówna*, gez.

Objaśnienie: — *Erläuterung*:

A. *Pomagający członkowie rodzin* stanowią (w % ogółu ludności rolniczej)
Die helfenden Familienangehörigen (in % der gesamten Landbevölkerung)
a = mniej aniżeli 10%, *weniger als* 10%
b = 10—20%
c = 21—30%
d = 31—40%
e = więcej aniżeli 40%, *mehr als* 40%

B. *Samodzielni w rolnictwie* stanowią (w % ogółu ludności rolniczej)
Die selbstandigen Ackerbauer (in % der gesamten Landbevölkerung)
a = mniej aniżeli 10%, *weniger als* 10%
b = 10—20%
c = 21—30%
d = więcej aniżeli 30%, *mehr als* 30%

C. *Robotnicy rolni* stanowią (w % ogółu ludności rolniczej)
C. *Die Landarbeiter* (in % der gesamten Landbevölkerung)
a = mniej aniżeli 10%, *weniger als* 10%
b = 10—20%
c = 21—30%
d = więcej aniżeli 30%, *mehr als* 30%.

D = granice regjonów, *Regionsgrenzen.*
E = obszar nieobjęty spisem z r. 1921. *Es fehlen die Daten* (keine Volkszahlung im J. 1921).

Cyframi rzymskiemi oznaczono regjony o zbliżonej strukturze zawodowej ludności rolniczej. *Die römischrenZiffern bezeichnen die in Bezug auf die Berufsstruktur der ackerbautreibenden Bevolkeung verwandten Gebiete (Regionen I—V).*

czynnie zatrudnionych członków rodzin, łącznie z nikłym odsetkiem robotników świadczy jużto o rozdrobnieniu własności włościańskiej, jużto o niedocenianiu gospodarczej i kulturalnej roli szkolnictwa. W tych warunkach nawet lokalnie wyższy odsetek samodzielnych nie może być uważany za sprawdzian korzystniejszej struktury własnościowej, szczególnie gdy zacofana technika uprawy roli, brak dogodnych powiązań komunikacyjnych i odległość ewentualnych rynków zbytu niekorzystnie wpływają na kształtowanie ceny płodów rolniczych i hodowlanych.

Die beruflich tätige ackerbautreibende Bevölkerung Polens lässt sich in drei grosse Gruppen einteilen. Diese sind: die selbständigen Ackerbauer, die Landarbeiter und die mithelfenden Familienangehörigen. Die geographische Verbreitung der erwähnten Gruppen sowie ihr gegenseitiges Verhältnis (ausgedrückt in % der Landbevölkerung) gestatten eine ausgezeichnete Einsicht in die Einzelheiten sowie in die Verschiedenheiten der polnischen Volksstruktur.

In der Richtung gegen S. und O. kommt der extensive Charakter der Menschenwirtschaft zum Ausdruck. Es machen sich immer mehr die Kulturunterschiede fühlbar, die einmal eine Folge der Übervölkerung, das andere Mal die eines tiefstehenden Landbaues sind. Das Vorkommen von Grossbetrieben bedingt ein stärkeres Hervortreten der Arbeitergruppe und ein Anwachsen der beruflich untätigen.

„Sensu largo“ sind in der heutigen Verteilung der fünf verschiedenen Strukturtypen hauptsächlich die historischen Einflüsse zu sehen.